
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.37

Т. С. Батраченко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

Ю. С. Копійко

студент VI курсу юридичного факультету
Університету митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Розкрито поняття та зміст легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проаналізовано міжнародні та вітчизняні правові акти, які надають поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Окреслено особливості розпізнання способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Ключові слова: поняття «відмивання», злочинні доходи, фінансові операції, способи відмивання, міжнародні конвенції, законодавчі акти.

Постановка проблеми. Разом з економічним зростанням суспільства постає проблема запобігання різноманітним загрозам, які є особливо поширеними в період реформування економічної системи. Крім того, активний розвиток фінансової системи та технологічне вдосконалення здійснення фінансових операцій призводить до проникнення в національну економіку транснаціональної злочинності та вливання в неї злочинних капіталів. Саме тому протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно-небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами. Одним із проблемних питань протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, є процес визначення і розпізнання способів злочинних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття легалізації (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом, досліджувалося такими вченими та практиками: О.М. Бандурка, П.П. Андрушко, С.Н. Баліна, Г.М. Бірюков, В.М. Бутузов, В.П. Головіна, О.Ф. Долженков, В.А. Журавель, Р.О. Коніжай, О.Є. Користін, М.В. Корнієнко, В.С. Мицишин, Н.М. Мироненко, С.І. Ніколаюк, М.А. Погорецький, В.М. Попович, Г.М. Потинка, О.Б. Сахарова, А.Г. Семчук, В.І. Шакур, В.Ю. Шепитько, І.В. Цюприкта ін.

Наукова література та юридичне право надають багато визначень цього поняття. Терміном «відмивання» доходів позначають процес перетворення нелегально отриманих коштів на легальні. О.М. Бандурка надав таке розуміння відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом: приховування істинного джерела отриманих матеріальних цінностей, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного власника незаконно набутих доходів тощо [11, с. 35].

У 1984 р. президентська комісія США з протидії організованій злочинності вико-

ристалала таке формулювання: «Відмивання грошей – процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, ці доходи маскуються так, аби вони здавалися такими, що мають законне походження».

Метою статті є з'ясування теоретичних і правових основ щодо визначення поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Проблема протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула актуальності у всьому світі в ракурсі боротьби проти тероризму через створення перешкод у його фінансуванні. У зв'язку з цим розроблено широку нормативно-правову базу та впроваджено різноманітні заходи з протидії на міжнародному рівні, удосконалено національні правові бази різних країн. Проте продовжуються суперечки щодо уніфікації понять способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

У міжнародному праві визначення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, було подано у Віденській конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 19.12.1988 р., яка значно вплинула на розвиток відповідного законодавства західних країн. Вона визнала злочином відмивання грошей, отриманих від незаконного обігу наркотиків. Члени Конференції висловили волю країн-учасниць ООН, усвідомлюючи, що незаконний обіг забезпечує великі прибутки і фінансові кошти, і це дає змогу транснаціональним злочинним організаціям проникати в урядові механізми, законну торговельну та фінансову діяльність і суспільство на всіх його рівнях [11, с. 92].

Законодавство інших країн (зокрема Італії, Німеччини) визначало способи вчинення таких злочинів – це доходи, отримані від вчинення злочинів, пов'язаних із наркотиками, фальшуванням грошей, контрабандою, банківськими шахрайськими операціями, банківськими пограбуваннями та крадіжками, шантажем тощо [6, с. 153]. У законодавстві Німеччини під джерелами доходів, що легалізують-

ся, розуміються злочини, характерні для організованої злочинності. З іншої позиції визначає незаконні доходи законодавство Великобританії, Франції, Канади, Люксембургу, де під незаконною діяльністю розуміються злочини, пов'язані виключно з наркотиками.

Найвпливовішою міжнародною організацією, що займається боротьбою з відмиванням брудних грошей, є Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка була створена у 1989 р. на зустрічі керівників країн Великої Сімки у Парижі. Одним із перших завдань FATF було розроблення Рекомендацій (загальною кількістю 40). Розроблені FATF у 1990 р. і переглянуті у 1996 та 2003 рр. рекомендації створили загальні засади діяльності держав у напрямку боротьби з відмиванням грошей. Усі країни-члени FATF взяли на себе зобов'язання боротися з відмиванням грошей і будувати свої програми боротьби на основі 40 Рекомендацій.

Таким чином, під «відмиванням» доходів у загальній юридичній практиці розуміють легалізацію протиправно отриманих грошових коштів та майна, що здійснюється шляхом різних маніпуляцій із «брудним» капіталом, внаслідок чого останній набуває статусу законного (легального). Тобто маються на увазі лише методи і процедури, що дозволяють отримані в результаті незаконної діяльності кошти переводити в інші активи для приховування їх правдивого походження, дійсних власників або інших аспектів, що могли б засвідчити порушення законодавства [6, с. 200].

В Україні ситуація щодо визначення поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є надзвичайно складною.

У вітчизняній юридичній літературі існує багато точок зору на те, що собою являє відмивання доходів. Безперечним та спільним для міркувань, висловлених у різні часи, є те, що відмивання – це, передусім, спосіб (механізм) надання правомірності злочинно здобутим прибуткам та надприбуткам.

Учені-криміналісти під легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміють:

– виведення «брудних» коштів зі сфери обігу тіншового капіталу з наданням видимості їм законного походження;

– зумовлену об'єктивними та суб'єктивними чинниками, взаємопов'язану із середовищем і в ньому відображену систему дій суб'єкта;

– типові схеми (типології), що полягають у здійсненні в певній послідовності «елементарних» фінансових і господарських операцій;

– невід'ємну складову технологій злочинного збагачення, тобто комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, що поєднані в єдиний ланцюг злочинної поведінки, де власне легалізація є останньою ланкою [4, с. 183].

Створення в Україні нормативної бази боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є важливим і актуальним завданням. Наша держава у 2001 р. була внесена Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей у «чорний» список країн, які не співпрацюють у питаннях протидії легалізації злочинних доходів. Це, напевне, зумовлено тим, що тоді в Україні недостатньою була боротьба з відмиванням «брудних» капіталів [2, с. 323].

Із прийняттям 28 листопада 2002 р. Верховною Радою Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» ситуація дещо змінилася. Так, уже 16 січня 2003 р. Верховна Рада приймає закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України», відповідно до яких був змінений зміст диспозиції статей 198, 209 і 306 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Крім того, кримінальне законодавство було доповнене ст. 209-1 (умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму) [5].

Сучасне визначення поняття «доходи, одержані злочинним шляхом», надає Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від

14.10.2014 р. № 1702-VII, який зазначає, що будь-яка вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмивання) доходів, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна, майнових та немайнових прав незалежно від їх вартості. Стаття 4 вказаного Закону визначає, що до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані з вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину [3].

Науково-практичний коментар статті 209 КК України перераховує, які дії можуть бути вчинені щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (вчинення фінансових операцій чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаного внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів. До таких діянь необхідно зарахувати: відкриття банківських рахунків, внесення коштів на такі рахунки або на рахунки інших підприємств; придбання рухомого і нерухомого майна, у тому числі для подальшого сплатного чи безоплатного відчуження цього майна; надання кредитів і позик; купівля акцій, векселів, облігацій та інших цінних паперів; інвестування та отримання доходів від інвестицій; укладання фіктивних договорів про надання

кредитів або різноманітних послуг (наприклад, аудиторських, юридичних, маркетингових); внесення коштів як внеску у статутний фонд підприємств, створення фіктивних господарюючих суб'єктів або придбання підприємств-банкрутів тощо; операції, пов'язані із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та за її межами відповідного майна; переміщення «брудних» коштів в офшорні зони, в яких відсутні юридичні норми, що регламентують порядок зберігання, передачі та доступу до інформації про клієнтів та їх фінансові операції тощо.

Легалізація може здійснюватись як у сфері господарської діяльності, так і в діяльності, що не пов'язана з господарюванням. При цьому йдеться, насамперед, про ті галузі та сфери економіки, які є високорентабельними, де обертаються великі фінансові й товарні потоки (паливно-енергетичний комплекс, ринки сільгосп-продукції, нерухомості, підакцизних товарів, цінних паперів, сфери приватизації і зовнішньоекономічної діяльності тощо) [9, с. 282].

Місцем легалізації є місцезнаходження суб'єктів господарювання, а також певних фінансових (банків, страхових компаній, адвокатських фірм) або реєстраційних установ (нотаріальних контор, бюро технічної інвентаризації), де здійснювалися фінансові операції або уклалися правочини стосовно набуття права власності.

Крім того, ст. 306 КК України передбачає відповідальність за розміщення коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або лікарських засобів, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах, або придбання на такі кошти об'єктів, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих або інших потреб з метою використання таких коштів і майна з метою подальшого незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або сильнодіючих лікарських засобів [5].

Склад злочину, передбачений ст. 306 КК України, є спеціальним стосовно складу

злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Відмінність між ними полягає, зокрема, у джерелах походження доходів (у ст. 306 визначається, що це є кошти, отримані від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або сильнодіючих лікарських засобів, внаслідок вчинення злочинів, передбачених статтями 305, 307, 308, 310–313, 317–320), деяких ознак об'єктивної сторони (ст. 209 містить більшу кількість способів вчинення протиправних дій та ч. 2 і 3 передбачають відмивання у великому та особливо великому розмірі, що перевищує шість тисяч (ч. 2) і вісімнадцять тисяч (ч. 3) неоподаткованих мінімумів доходів громадян). Важливим для кваліфікації за ч. 2 ст. 306 КК України є встановлення великого розміру коштів, яким визнається сума, що становить двісті та більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Використання незаконних коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, має й низку інших особливостей. По-перше, відповідальність за вчинення означеного злочину настає за наявності лише предикатного наркозлочину (джерела незаконного здобуття вказаних коштів). Без цієї ознаки вчинене не може кваліфікуватися за ст. 306 КК України. Якщо гроші, що відмиваються, були одержані від іншої злочинної діяльності, відповідальність настає за ст. 209.

Також необхідно розмежувати ст. 198 і 209 КК України. Зі змісту ст. 198 КК України випливає відповідальність за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, і відповідальність за цією нормою настає «за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Однак про те, які саме ознаки вимагаються для розмежування злочинів, в статті не йдеться.

Отже, в тих випадках, коли в легальну економіку потраплятимуть доходи, здобуті злочинним шляхом, учинене необхідно буде кваліфікувати за ст. 209 КК, а коли майно буде залишатися у тіншовому секторі економіки, діяння можуть бути кваліфіковані згідно зі ст. 198 КК України [8, с. 163].

Таким чином, світовий та вітчизняний досвід дає змогу виділити основні способи, які використовують організовані злочинні групи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом:

1) способи легалізації готівкових коштів: контрабанда валюти; розміщення брудних коштів дрібними внесками на депозитні рахунки; використання підприємницьких структур, що постійно здійснюють операції готівкою; використання пунктів обміну валюти; придбання цінних паперів на пред'явника; отримання споживчих кредитів із наступним їх достроковим погашенням;

2) способи легалізації безготівкових коштів: закупівля та продаж імпортованих товарів; структурування безготівкових коштів; використання фондових бірж; укладання правочинів для подальшого використання грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, у господарській діяльності [6, с. 91–374; 188–120].

Висновки і пропозиції. Таким чином, узагальнивши наукові погляди і правові основи, необхідно зазначити, що під поняттям «легалізація (відмивання) доходів», одержаних злочинним шляхом, необхідно розуміти дії, які прямо чи опосередковано спрямовані на надання правомірності відносинам користування, володіння, розпорядження коштами, отриманими протиправним шляхом. Українське законодавство характеризує відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, де органічно поєднує з визначенням щодо Міжнародних Конвенцій ООН, в яких зазначається, що злочини вчиняються з використанням фінансових операцій чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало такій легалізації тощо.

Тому однією з обов'язкових ознак предмета «відмивання» є злочинне походження таких коштів. У той самий час мета легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є критерієм, відповідно до якого цей злочин треба відмежовувати від схожих діянь, передбачених іншими нормами кримінального права.

Результати досліджень засвідчують, що в основу обрання способу легалізації

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, залежить від сфери, до якої мають доступ злочинці (підприємницька діяльність, обслуговування населення, банківська сфера тощо), який завжди має вигляд приховання злочину. Для відмивання грошей здебільшого використовується фінансово-банківська система, де спосіб приховання злочину відбувається у вигляді сумнівних операцій.

Список використаної літератури:

1. Андрушко П.П. Проблеми кваліфікації легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. *Правова держава* / П.П. Андрушко // Щорічник наукових праць Інституту держави і право ім. В.М. Корецького НАН України. – Вип. 13. – К., 2002. – С. 334–346.
2. Журавель В.А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Настільна книга слідчого* : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / [М.І. Панов, В.І. Шепітько, В.О. Коновалова та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2008. – С. 322–335.
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. № 1702-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.help/law/1702-VII/edition05.01.2017>
4. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні : [монографія] / О.Є. Користін. – К. : ДП «Друкарня МВС України», 2009. – 336 с.
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001 р., редакція від 01.05.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341>.
6. Марчук Р.П. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванням туризму. Т.1. Міжнародні нормативно-правові акти та стандарти : [навч. посібник] / Р.П. Марчук, О.І. Попов, В.А. Онисьєв. – К. : Міжнар. агенція «БІЗОН», 2008. – 384 с.
7. Матусовський Г.А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, залежить від сфери, до якої мають доступ злочинці (підприємницька діяльність, обслуговування населення, банківська сфера тощо), який завжди має вигляд приховання злочину. Для відмивання грошей здебільшого використовується фінансово-банківська система, де спосіб приховання злочину відбувається у вигляді сумнівних операцій.

- жаних злочинним шляхом / Г.А.Матусовський // Питання боротьби зі злочинністю. Вип. 9. –Х., 2004. – С. 99–100.
8. Ніколаюк С.І. Проблеми оперативного забезпечення протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом / С.І. Ніколаюк, А.Г. Семчук // Науковий вісник. – К. : НАВСУ, 2003. – № 4. – С. 153–161.
9. Погорецький М.А. Особливості розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи. Розслідування окремих видів злочинів : [навч. посіб.] / [М.А. Погорецький, О.В, Бищовець, Д.Б. Сергєєва та ін.] ; за ред. М.А. Погорецького та Д.В. Сергєєвої. – К. : Алерта, 2015. – С. 279–300.
10. Про практику застосування законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квіт. 2005 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5(57). – С. 11.
11. Сімовян С.В. Аналіз національного законодавства, що забезпечує боротьбу з відмиванням грошей в Україні / С.В. Сімовян // Вісник національного університету внутрішніх справ. – Вип. 24. – Харків. – 2003. – С. 92–102.
-

Батраченко Т. С., Копейко Ю. С. Особенности квалификации легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем

В статье раскрыто понятие и содержание легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Проанализированы международные и отечественные правовые акты, которые дают понятие легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Одним из проблемных вопросов противодействия отмыванию доходов, полученных преступным путем, является процесс определения и распознавания способов преступных действий.

Ключевые слова: *понятие отмывания, преступные доходы, финансовые операции, способы отмывания, международные конвенции, законодательные акты.*

Batrachenko T., Kopyiko Yu. Features of qualifications of legalization (money laundering) of the profits got a criminal way

A concept and maintenance of legalization (money laundering) of the profits got a criminal way are exposed in the article. One of problem questions of counteraction to washing of the profits got a criminal way, folds the process of determination and recognition of methods of criminal acts.

Key words: *concept of washing, criminal profits, financial operations, money laundering, international conventions, legislative acts.*